

Intervju: ANDREJ MARTINČIČ

Pogovarjala se je Branka Trčak

Profesor dr. Andrej Martinčič je znano ime praktično vsem, ki se kakor koli ukvarjajo z biologijo. Večina biologov ga je spoznala kot profesorja na Oddelku za biologijo Univerze v Ljubljani, drugim je poznan vsaj kot soavtor in urednik *Male flore Slovenije*. V svoji univerzitetni karieri je bil dvakrat predstojnik Oddelka za biologijo, enkrat dekan Biotehniške fakultete in dvakrat prorektor ljubljanske univerze. Z njim se je na oddelku začel tudi študij ekologije rastlin. Poleg ekologije rastlin je bil habilitiran tudi za primarno produkcijo, fitogeografijo in fitocenologijo. Znanstveno se je ukvarjal z več različnimi področji, med najpomembnejšimi so mahovi, ekologija ekstremnih rastišč in fitocenologija. Formalno se je upokojil pred 15 leti in od takrat se doma posveča predvsem obdelovanju mahov.

Večina ljudi, ki vas pozna, vas pozna večinoma iz botaničnih krogov in je seznanjena s tem, da ste bili dolga leta učitelj na Oddelku za biologijo na Biotehniški fakulteti. Manj je znano, da vas je botanika zanimala že v osnovni in srednji šoli. Kako se je začelo?

No, v osnovni šoli ne, v srednji pa. Začel sem v krožku, pravili so nam rilčkarji in nismo se ukvarjali samo z botaniko. Kasneje, v t. i. višji gimnaziji sem se usmeril v botaniko in začel zbirati herbarij. Za takratne čase sem imel pred seboj naivno željo oz. vizijo, da grem študirat botaniko. Takrat sem zbral že precej velik herbarij, ki je zdaj del herbarija LJU (Univerze v Ljubljani).

Vaša prva služba po študiju ni bila na fakulteti oziroma na takratnem inštitutu.

Ne, leta 1956 sem prevzel mesto kustosa v Prirodoslovnem muzeju, tam pa je bilo treba delati še marsikaj drugega. Pripravljala se je reorganizacija razstavnih zbirk, ko se je od tistih zbirk prešlo na diorame. Opravljal sem razna, tudi mizarska dela. Tu sem ostal do leta 1960. Od 1958 do 1959 sem bil v vojski, in ko sem prišel nazaj, sem hitro prešel na Botanični inštitut.

Ali se je na Botaničnem inštitutu odprlo novo mesto?

Takrat se je ustanovil nov dvopredmetni študij, biologija-kemija in biologija-geografija, in tam sem dobil mesto asistenta. Takrat smo imeli prostore še na Vegovi gimnaziji. Na Oddelku za biologijo sem potem neprekinjeno vztrajal do pokoja.

Za preživetje ste že prej, tudi v srednji šoli, opravljali tudi razna druga dela.

Da, vsake počitnice sem preživel na »manualnem« delovnem mestu. Bilo je nujno nekaj zaslužiti, saj sem očeta izgubil že pri 14 letih, mama ni imela redne službe, v družini pa smo bili trije fantje. Začel sem z zidarjenjem, tako da sem očetu, ki je bil priučen zidar, pomagal pri obnovitvenih delih. Delal sem tudi na žagi in pozimi v zameno dobil drva.

Za doktorsko disertacijo ste obdelali elemente mahovne flore Jugoslavije, za kar ste dobili nagrado sklada Borisa Kidriča. Kaj je ta nagrada takrat pomenila? Prestiž, strokovno priznanje, denar?

Strokovno priznanje. Denarja ni bilo veliko, vendar je za takratne skromne razmere prišel prav.

Raziskovali ste tudi na območju takratne skupne države Jugoslavije.

Zelo veliko, predvsem po hribih. Začel sem s tem, da sem potreboval podatke za disertacijo in sem obiskal Vranico v Bosni, Šar planino, Pelister, Prokletije, Korab, Durmitor, Komove. Skratka tiste visoke hribe, ki sem jih rabil za disertacijo, ker do takrat še niso bili obdelani. Največ florističnih novosti je bilo v Makedoniji, za katero se je seznam mahovnih vrst »odebelil« kar za tretjino.

Kako ste pa potovali?

Vlak in noge. Kasneje, ko sem ga imel, pa s fičkotom. Vedno pa sta me spremljala žena in mlajši brat.

Z razpadom Jugoslavije se nam je skupaj s političnimi mejami zožil tudi prostor raziskovanja, saj se je raziskovanje pogosto omejilo le na Slovenijo. Ali se je s tem zožil tudi naš vpogled, širina znanja o skupini nekih vrst?

Zanesljivo. Balkan predstavlja, ne samo pri cvetnicah, kjer je sploh poseben, ampak tudi pri mahovih, prostor, ki ga je vsekakor treba videti. Zlasti z ozirom na povezave Alpe–Slovenija, recimo Julijci, Mangart in Kaninska skupina, in potem južneje Vranica, Prokletije, Šar planina in naprej do Pelistra. Brez poznavanja tega je fitogeografija zelo

revna. V taksonomskem smislu pri mahovih to poznavanje ni tako pomembno, gre pač bolj za razširjenost, medtem ko je pri cvetnicah izjemnega pomena.

Diplomirali ste iz fitogeografskih razmer vzhodnega dela Trnovskega gozda, kjer ste se že srečali z ekstremnimi oblikami življenjskih prostorov, na primer mrazišči. Ta tematika ekstremnih rastišč vas je potem še spremljala kar dolgo časa?

Začetno obdobje, ko sem postal docent na univerzi, so bili v delu ravno ekstremni biotopi oz. ekosistemi: najprej mrazišča, potem jame in nato barja.

Ste razmišljali, da bi o ekstremnih ekosistemih napisali monografijo?

Mrazišča so izšla, barja žal samo visoka, medtem ko mi je za jamske biotope še zdaj žal, da nismo zaokrožili podobe: flora, vegetacija, morfološko-anatomske ter biokemične (klorofil) prilagoditve, tudi nekaj ekofizioloških meritev smo naredili, ampak nekako ni bilo pravega časa, da bi rezultate podali v monografski obliki.

Med študenti in sodelavci ste bili znani kot strog, odločen in deloven človek, ki je znal delo povezati tudi z zabavo. Znale so sproščene zabave s študenti na Loparju (Rab) in tudi na Oddelku za biologijo. Zdi se, kot da je danes tega manj. Kako komentirate to?

Ko smo se preselili z različnih lokacij na Filozofsko fakulteto, smo bili v bistvu prvič skupaj. V začetku, prvih nekaj let je bil to homogen kolektiv. Imeli smo skupno kavo, ki se je včasih res zavlekla na celo uro, ampak o veliko stvareh si se pomenil. Vsak dan si se videl z vsemi, in če je bilo kaj narobe, si lahko takoj povedal. Potem se je ukinila skupna ka-

Prof. Martinčič s svojo naslednico prof. Alenko Gaberščik (foto: Tone Wraber).

va, tako si je zamislilo nekaj starejših, in takrat sem rekel, da bo to slabo vplivalo na nas. In res je. Dokler smo bili narazen (pred združitvijo na Filozofski fakulteti, op. a.), je bila zoologija eno, botanika drugo. Rivalstvo, zamere, vse sorte ... Kasneje, po ukinitvi skupnih kav, je bilo podobno. Komunikacija med ljudmi mora biti, ne samo na sejah, ampak tudi na zabavah in srečanjih, kjer je popolnoma drugačno vzdušje, je povezanost. Tega zdaj ni. Tudi razumevanje med ljudmi je drugačno. Na katedri smo vedno, tudi ko smo bili najbolj zaposleni, imeli ob 10. uri kavo.

Na službeni zabavi ste nekemu profesorju podarili kokoš.

Ja, ko se je profesor zaposlil pri nas na oddelku, je dobil kokoš, rekli smo ji chicken Lilly, ki je čez noč znesla jajce. Veliko je bilo takšnih prijetnih potez, ki so ustvarjale dobro vzdušje.

Vrnimo se k stroki, mahovom. Leta 1966 ste objavili katalog listnatih mahov Jugoslavije, leta 1992 pa rdeči seznam mahov Slovenije in leta 2003 seznam listnatih mahov Slovenije. Novejše preglednejše delo je seznam jetrenjakov in rogovnjakov. Ste se teh prej izogibali, vam niso bili simpatični?

Izogibal, da, niso mi bili simpatični. Čeprav zdaj, ko jih poznam, so skupina, ki je bistveno manj težavna od listnatih mahov. Med njimi so zelo velike morfološke razlike, tako da je prepoznavanje bistveno lažje kot pri listnatih. Začel sem jih nabirati šele zdaj, ko sem šel v pokoj. Od prej imam material, ki sem ga slučajno nabral. Ko sem pripravljal seznam, sem šel skozi celotno zbirko listnatih mahov in v blazinicah našel veliko jetrenjakov. Jetrenjaki zelo pogosto rastejo ne v izoliranih blazinicah, ampak med listnatimi mahovi. Sedaj so mi bistveno bolj simpatični, res pa je, da jih je tudi manj.

Kakšne so kaj številke? Jih je v jugoslovanskem seznamu bistveno več kot v slovenskem?

Natančnega odgovora ni mogoče dati, ker je sedanje stanje poznano le za posamezne nekdanje republike. Med vsemi ima Slovenija daleč najbogatejšo mahovno floro, bogatejšo kot ves preostali »jugoslovanski prostor« skupaj.

Nekaj prispevkov k mahovni flori je tudi iz zadnjih let. Dravski Kozjak, Smrekovško pogorje, Prokletije, Makedonija. Ali so to kabinetne obdelave že davno nabranega materiala ali se še kar podajate na teren?

Kar je jugoslovanskega, je material, ki je bil nabran že prej, medtem ko sem

Terenske vaje na otoku Rab na Hrvaškem.

naš material zlasti intenzivno nabiral v času po upokojitvi.

Koliko starega materiala še čaka na obdelavo?

(smeh) Material, ki ni določen, čaka doma v delovni sobi, ki sem jo dobil, ko sta otroka šla od doma. Zelo veliko ga še čaka in upam, da bom uspel vse obdelati. Slovenija je kljub vsemu še vedno relativno slabo raziskana. Precej vrst je, ki so bile najdene pred 100 leti, kasneje pa več ne, saj je praktično popoln »raziskovalni mrk« na področju briologije trajal vse od leta 1913 pa do 1950. Vendar sva tudi po tem obdobju mahove pri nas temeljiteje obdelovala le dva, amater Grom in jaz. V primerjavi z drugimi državami Evrope, ki imajo samo v eni občini po dva raziskovalca, je to zelo malo. V Angliji in Nemčiji je na stotine takih, ki jih mahovi zanimajo, in poleg tega še na desetine profesionalcev.

Kako pa je prišlo do vašega resnega ukvarjanja z mahovi?

Najprej sem se ukvarjal s cvetnicami. Z mahovi sem se pravzaprav srečal v ekstremnih biotopih, v mraziščih so recimo

cele površine porasle samo z mahovi. Tako je bilo nujno, da sem jih začel podrobneje proučevati.

Ali lahko pričakujemo kakšen določevalni ključ za mahove?

Zdaj sestavljam mahovno floro jetrenjakov. Ključ je že narejen, tudi del opisov in vsa nahajališča. Upam, da bo do konca leta pripravljen rokopis. Listnati mahovi pa so velik zalogaj. Upam, da pridejo na vrsto čez nekaj let.

Ne moremo mimo temeljnega botaničnega dela, ki ste ga uspešno prekrmarili skozi 4 izdaje od leta 1969: *Mala flora Slovenije*. Kakšne so izkušnje z urednikovanjem pri takšnem delu?

Najbolj enostavno je bilo, ko sva bila dva avtorja, Sušnik in jaz. Bistveno lažje je bilo koordinirati delo. Ne bi mogel reči, da imam prav dosti slabih izkušenj, da bi imel opravka z avtorji, ki na vso silo uveljavljajo svoj koncept, kajti ta je pač določen. Še največ problemov pri urednikovanju je pri približnem poenotenju stilov. V strokovnem oziru ima praktično vsak soavtor svoj pogled,

kar je tudi logično. Ni nekega posebno enotnega predpisanega koncepta, da bi pri prispevku posameznega avtorja šli v korigiranje taksonomije, nomenklature. Tu imajo avtorji popolno ingerenco.

S sistematiko cvetnic, če izvzamemo rod *Alchemilla*, se niste veliko ukvarjali. Imeli ste veliko ostalih področij. Zdi se, kot da ste jo predelali skozi *Malo floro*.

Alchemilla (rod plahtic, op. a.) je še bila najbolj sistematska. Res je bilo v tistem času, ko so bile plahtice relativno enostavne. Vse je temeljilo na morfologiji, bilo je kot periodni sistem. Če bi se našlo neko plahtico, ki bi imela določene znake, bi to bila nova vrsta. Kasneje, ko je izšla v *Srednjeevropski flori* obdelava S. Fröhnerja, veliko do takrat znanega ni bilo več uporabno, ker so obstajale povsem drugačne taksonomske osnove. Dejansko se je ob *Mali flori* dalo graditi odnos do sistematike. Pri takem delu imaš tudi vedno neke vzore, podlage. Vedno je takšno delo odraz taksonomije in nomenklature tistega časa. Čedalje več je del, ki podajajo ključe za celo Evropo (*Flora Europaea*). Tako je predpisano. Imaš določene svoje poglede v nomenklaturi, taksonomiji, ampak v glavnem se moraš držati teh del. Tako je tudi pri drugih.

Če se vrnem k mahovom v primerjavi s cvetnicami. Mahovi so bolj kozmopolitski in zato je lažje uporabljati tujo literaturo za naše ozemlje.

Da, lažje. To se vidi že pri fitogeografiji. Pri cvetnicah predstavlja arealni tip celotno razširjenost določene vrste. Pri mahovih vsa evropska fitogeografija temelji na razširjenosti v Evropi. Vse to, kar poimenujemo ta in ta geoelement, se nanaša na areal v Evropi, pri tem pa uspeva ta vrsta še npr. v Aziji, Afriki in Ameriki. Pri mahovih je večinoma nemogoče postaviti neke arealne tipe, ki bi obsegali celotno območje razširjenosti vrste – razen pri endemutih.

Ukvarjali ste se, tudi kot mentor pri diplomah, z vplivom onesnaženosti zraka na floro, zlasti na epifitske lišaje. Med drugim na območju Kidričevega in v Trbovljah.

Da, v Žerjavu, Trbovljah, Kidričevem, Celju in tudi v Ljubljani. Vendar sem bil pri nalogah s področja bioindikacije onesnaženja s pomočjo lišajev le formalni mentor, saj je bil pravi mentor moj tedanji asistent Franc Batič. Sam sem pokrival le področje cvetnic in mahov.

Terenske vaje na poključkih barjih leta 1977 (foto: Peter Skoberne).

Ste v teh letih opazili kakšne spremembe v onesnaženosti?

Zdaj, ko hodim po Ljubljani, jasno zaznavam, da je stanje bistveno boljše. Takrat je bila v centru lišajaska praznina, sedaj pa – zadnjič sem šel po trgu pred sodnijo – so na deblih dreves tako lišaji kot mahovi. Stanje se je bistveno spremenilo, predvsem ker ni več individualnih kurišč. Ta so ob ljubljanski temperaturni inverziji pošiljala žveplov dioksid izključno v spodnjo zračno plast in tako negativno vplivala. Z daljinskim ogrevanjem se je stanje bistveno izboljšalo. V Trbovljah se je stanje izboljšalo z dimnikom, vendar samo v neposredni okolici. Dimnik je začel vplivati na okolico Radeč, na Lisco. Pri Kidričevem pa se je na bolje obrnilo zato, ker je nemajhen del industrije, ki je najbolj onesnaževala, propadel. Podoben primer je tudi topilnica v Žerjavu na Koroškem. Tam je bil za rastline onesnaževalec predvsem žveplov dioksid, ne svinec. Svinec se je nalagal v elementarni obliki, kar izzove le malo ali nič toksičnih efektov. Tam se sedaj površine ponovno zaraščajo, seveda bo pa revitalizacija trajala še precej časa. Stanje se v tem oziru nedvomno izboljšuje, so pa sedaj druge oblike onesnaževanja, zlasti fizično uničevanje naravnega okolja.

Poleg številnih projektov in področij delovanja ste sodelovali pri izgradnji stavbe biološkega središča in jo vodili. Kakšni so vaši spomini na ta dogajanja?

20 let smo sanjali, prvi je začel razmišljati pokojni kolega Franc Sušnik. Potem se je mlelo in mlelo, saj je bilo za to potrebnega veliko denarja. V nekem obdobju se je odprlo v glavah politikov in je Republika Slovenija namenila denar za gradnjo. Takrat je bilo za gradnjo izbranih šest ali sedem projektov. Na prvem mestu je bila mariborska univerzitetna knjižnica, takoj za njo pa mi. Ne bi prišli zraven, če ne bi takrat imeli že projektne naloge, ki sva jo ob pomoči arhitekta pripravila s kolegom

Terenske vaje na poključkih barjih leta 1977 (foto: Peter Skoberne).

Dražlarjem. Na začetku je bilo tudi nekaj natezanj okoli tega, ali bo izobraževalna skupnost projekt »požegnala« ali ne. Dvakrat smo na skupščini propadli, šele tretjič smo zadevo spravili skozi. Na začetku je gradnjo vodil V. Strgar z ekipo, po njegovi smrti sem to nalogo prevzel jaz.

Posebnost izgradnje je bila v tem, da s selitvijo nismo čakali na celoto, temveč smo naseljevali trakt za traktom oz. nadstropje za nadstropjem. V enem delu stavbe se je že pričelo pedagoško in raziskovalno delo, na drugem delu pa so bili še zidarji. To je trajalo kar nekaj let.

Sicer sta to sedaj dve inštituciji, vendar so zdaj ti prostori že kar tesni. V tistem času je bilo verjetno vse zelo razkošno.

Takrat je bil to popoln luksuz in si res nismo predstavljali, da se bomo tako razširili. Smola je bila v tem: mi smo takrat želeli, da bi imeli podstrešje, da bi potegnili gor inštalacije in bi bil cel trakt za rezervo. Žal nam niso pustili. Arhitekt ni dovolil, da se ne bi pokvarila veduta na Polhograjske dolomite.

Fitocenologija je bila tudi vaša habitacija.

Fitocenologija je bila že nekdanja biologija, predaval jo je prof. Tomažič. Ko je šel na gozdarski inštitut, tega predmeta več ni bilo. In zdelo se mi je normalno, da je v okviru predmeta Geobotanika, to se pravi ekologija rastlin in fitogeografija, tudi fitocenologija, da se dobi zaokroženo podobo.

Iz podatkovne baze Centra za kartografijo favne in flore sem pridobila karto vaših lokalitet. Kot kaže, ste vzhodni del Slovenije malo zanemarili. Gre za pomanjkanje ekstremnih habitatov?

Manj zanimiva je. Predvsem je na nizki nadmorski višini, zelo je urbanizirana ali kmetijska. Del območja sicer pokriva pred 130 leti izdana mahovna flora Štajerske. Tiste lokacije bi izpopolnile karto. Pri mahovih so zanimivi skalnati predeli, silikat, vlaga.

Ste našli kdaj kakšna barja v Prekmurju, na Goričkem?

Ne. Med vojno je madžarski botanik Boros pisal prav o rosiki in o šotnih mahovih na slovenski strani. Ko sem šel tja, rosike same nisem našel, nekaj vrst šotnih mahov pa.

Znano je, da družine niste botanično prav nič prikrajšali. Je šel kdo po vaših stopinjah?

Ne, sin je psiholog. Hči je sicer začela na biologiji, pa ni prišla preko kolokvija pri asistentu Valentinčiču, tako da je potem zelo razočarana šla na Pedagoško fakulteto, kjer je nato po dveh letih s povprečno oceno nad 9 tudi diplomirala. Tudi vnuk in vnukinji niso šli po mojih poteh.

Imate kakšnega pravnuka?

Da, enega. So malce kasnili. Jaz sem sina dobil že pri 22 letih.

Materina dušica, ima za vas še drug pomen poleg tega, da je to ime rastlinskega rodu.

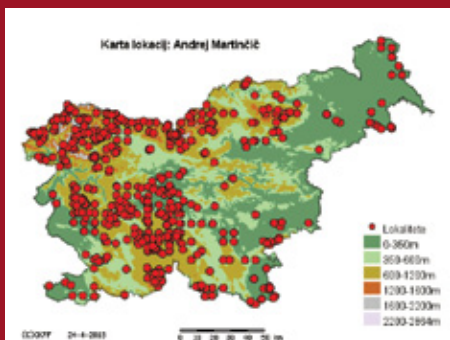
Ko je bil moj vnuk majhen, je preklinjal: dušica materina!

Vemo, da še vedno veliko delate. Kakšen je zdaj vaš delovni dan?

Imam delovni dan, ki ni tako deloven, kot je bil prej v službi, ampak vsak dan mikroskop in računalnik.

Kaj pa zabavo še združite kaj z delom?

Priznam, da manj. Ne izpustim seveda raznih srečanj. Kadar me povabijo, se jih redno udeležim. Drugače pa, Srbi bi rekli, da živim »onako starački« (smeh).

Lokacije terenskih podatkov prof. Martinčiča (vir: podatkovna zbirka CKFF).